

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XXXVI. De Batavorum Caninefatiumque opidis, castellis, atque vicis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

CAP. XXXVI.

De Batavorum Caninefatiumque opidis, castellis, atque vicis.

BATAVORUM agro probè designato, Caninefatibus etiam suâ, Batavorum in insulâ, parte tributâ; proximus nunc labos sit, opida eorum, si qua habuerint, & alia habitacionum loca, diligenti curâ inquirere. In ipsâ insulâ prorsus nulla ad Taciti usque tempora existisse reperio. Extra insulam quum etiam aliquid agri Batavi habuerint; de hoc sic auctor noster, histor. lib. v: *Civili Chancorum auxilia venere. non ausus tamen opidum Batavorum armis tueri; raptis quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in insulam concessit.* Doctissimus Lipsius, in notis ad Tacitum, heic hæret. primùmque vocem *Batavorum*, corrigere tentat in *Batavodurum*. Verùm, quum hoc non opidum, sed vicus Tacito paullo post dicatur, isque in ipsâ insulâ, ut mox ostendetur, falli se hac conjecturâ forte ipsemet animadvertens, mutat mox sententiam; locumque, cui Civilis ignem iniecit, extra insulam, cis Vahalem, fuisse suspicatur. mavult tamen legere, multitudinis numero, *opida Batavorum*; lectione ex eo conjectâ, quòd nullum heic nomen proprium adpositum. Verùm ego hanc ejus opinionem haud temerè probaverim. quidpe plura si fuissent Batavorum cis Vahalem opida; haud facilè fieri potuit, regione hac tam celebri atq; clara, quin unius vel alterius saltem nomen apud rerum auctores expressum fuisset. At unum si fuit,

10 quæ mea est opinio, cui Civilis ignem iniecit; haud absurdè, neque ineptè, καὶ ἀνομασίαν dictum fuit *BATAVORUM OPIDUM*, sine proprio nomine, ad eundem modum, uti *Vbiorum opidum* dicitur eidem auctori, annal. I, & XII; quæ postea *Colonia Agrippinensis*. Ac sanè firmat me in hanc sententiam alius ejus locus, in lib. IV hist. perscriptus, his verbis: *Præfectus ala Batavorum, Claudius Labeo, opidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel, si retineretur, semina discordiæ praberet, in Frisios avehitur.* Ex eodem fuisse opido Civilem & Labeonem, satis apertè heic & clarè indicat auctor. suprà autem, eodem libro, *Iulius Paullus*, inquit, & *Claudius Civilis*, regiâ stirpe, multo ceteros anteibant. *Paululum Fonteius Capito*, falso rebellionis crimine, interfecit. *Iniecit Civili catena; missusque ad Neronem, & à Galbâ absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium ejus exercitu.*

30 *histor. I: Iulius* (fortè *Claudius*, ut suprà) *deinde Civilis periculo exemptus* (sub Vitellio) *præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur.* Paillum fratrem fuisse Civilem, ex hujus oratione, histor. IV relatâ, liquet. *Egregium*, inquit, *preium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea.* Hi duo igitur fratres regiâ stirpe quum multo ceteros anteirent, tamquàm principes (& ob hoc æmulus Cl. Labeo) inter populares, principem universi Batavorum agri locum, sive caput gentis, haud dubiè incoluerunt. quod quum unicum foret Batavæ gentis opidum, *BATAVORUM OPIDUM* dictum fuit. Hinc Labeonem *opidano certamine æmulum Civilem* tradit auctor. Quin in hoc ipso opido cohortem Batavorum, cui præerat Civilis, & item alam, cui præfectus Labeo, ceu præsidium loci egisse, ex Taciti patet historiâ. nam quum Caninefates cum Frisii omni inferiore insulæ parte Romanos in superiorem partem

40 pepulissent, Civilis, dicto opido haud dubiè profecturus, Caninefatem tumultum cum cohorte unâ se compressurum, per dolum promissit. Si non mens me vehementer fallit; eodem nomine, quo olim, etiam nunc exstare dixerim idem opidum, quod vulgò *Batenburg*, quasi *Batavenburg*, id est, *castellum*, seu *opidum Batavorum* nuncupatur. *Batavoburgium* igitur, sive *Batavorum opidum armis tueri Civilem*, princeps & opidi & gentis, quum *non auderet, raptis quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in insulam concessit.* Ptolemæi tabula geographica Galliæ, *Batavodurum* opidum habet citra citimum Rheni alveum, eodem ferè situ, quo *Batenborg* nunc conspicitur. id sive ab ipso auctore sic positum, sive à sciolo aliquo emendatore, nominis adlusionem sequente, ex insulâ, & medii alvei ripâ, huc translatum, error sanè ingens est. Nec tamen rarum Ptolemæo, his in partibus errare. *BATAVOBURGIUM*

50 igitur antiquissimum est hisce in oris opidum. Alia fuisse Taciti ævo, sive sub Vespasiani principatu, præter hoc, Batavis opida, jam antea negatum. Vicos complureis etiam extra insulam fuisse, haud dubium est: licet nullius mentio apud ejus ævi scriptores extet. Adversarius noster, qui ne heic quidem potest non obloqui, ut *Noviomagum* probaret esse Taciti *Batavorum opidum*, hisce utitur argumentis: primùm, quia *Batavoburgium non tam opidum quàm arx hodiè sit*: deinde, quòd *non ad Vahalim ut Neomagum, sed ad Mosam situm; unde haud commode, & adeo raptim, quomodo narrat Tacitus, ex eo in insulam concedere, & sibi suisque consulere, Civili occasio fuisset.* Quæ quàm sint valida, quis tam infans, qui non primo intuitu perspiciat? Vbi tu chorographe legisti opidum hoc Batavorum, postquam à Civile exustum fuit,

fuit, in integrum fuisse restitutum? Et licet tunc, finito bello, restitutum fuerit; quo necessario argumento evincis, debere nunc etiam id esse his in oris celeberrimum clarissimumque? Apage sis cum pessimo isto tuo *Ἐχωρογενεσθῆν* modo. An verò Civili adeò incommo- dum fuit, dum Cerialis à Veteribus (*Santen* nunc esse, supra ostensum est) adventaret, per *rv* circiter millia passuum à Batavoburgio ad Vahalem concedere? Haud opinor.

De *NOVIOMAGI* opidi (vulgò est *Nijmegen*, & contractè *Nimmegen*) antiquitate quod annales Geldrorum Hollandorumque fabulantur, quasi id à Batone (qui primus, ut illi ferunt, gentem Batavorum è Catts huc deduxit) conditum, validissimisque mœnibus circumdatum fuerit, viderint ingenio ac iudicio præstantes viri, quid sentiant. mihi heic sanè fides temerè nulla est. Quidpe si jam inde à primo Batavorum adventu opidum hoc 10 munitissimum fuit, quò fieri potuit, uti nulla ejus neque apud Cæsarem, neque apud eos scriptores, qui Cæsaris atatem sequuti sunt, mentio facta sit? certè bellum aliquando aperuisset. At satis è Cæsaris commentariis perspicitur, opida munita ad id temporis in his oris fuisse nulla. Verùm mehercules, qui credit hæc de Noviomagi primordio, & cetera, quæ in istis annalibus fabulosè narrantur, non abnuet. Primi tamen auctorum, quorum monumeta exstant, hujus opidi meminerunt, Antoninus & auctor tabulæ itinerariæ. Celebre jam horum fuisse ævo, inde patet, quòd in tabulâ primariæ urbis figurâ depingitur. Reliqua loca extra insulam quæ fuerint, postea ostendam, quando antiquiora primo loco dixerò.

In ipsâ igitur insulâ *rv* referuntur Tacito locorum nomina, libro histor. *v*; quo vicos adpellat. *Tantumq; belli, inquit, super fuit, ut præsidia cohortium, alarum, legionum, modicis vicis 20 quadripartita, Civilis invaderet; Decimam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, & Grinnes, Vadamq;, cohortium alarumq; castra.* Quibus verbis summi erroris convincuntur ii, qui jam inde ab origine gentis, *rv* hæc loca, opida fuisse adfirmant. Ceterùm ad Rheni ripam cuncta fuisse sita, ex Taciti liquet historiâ. De his quoq; Flori intelligenda sunt verba ista, cap. *xii*, lib. *iv*, de Druso Germanico perscripta: *In tutelam provinciarum præsidia atque custodias ubiq; disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim. nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit.* Nomina quatuor vicorum etiam nunc, quamvis inclinata, exstant. *BATAVODURUM* dicitur *Duerstede*, sive *Wijk te Duerstedes*; primâ voce *vici* vocabulum servante: *GRINNES*, abjectâ primâ literâ, adpellatur *Rhenen*: *VADA*, *VVageningen*: *ARENA CUM*, *Arnhem*. In his unum *Batavodurum* veterem situm in insulâ obtinet. reliqua, ser- 30 vatis, ut opinor, regionibus, in ulteriorem ripam translata sunt. Ortelius, nullâ habitâ veterum historiæ ratione, ut hodiè invenit, sic in veteris, quod vocat, Belgii descriptione, in ulteriore ripâ cuncta collocavit. Eamdem fuisse lunio mentem, reliquisque omnibus, video. At falluntur quamvehementissimè. quod cum ex auctore nostro, tum ex aliis scriptoribus probare adnitur. Atq; Batavodurum quod attinet, nulla ratio erat, cur in ulteriore id collocaretur ripâ; quum etiam nunc in citeriore conspiciatur. nec facilè nomen id habere potuit, nisi in insulâ situm, Batavis ultra Rhenum, in Germanico solo, nihil obtinentibus. Sed Tacitum de universis audiamus. Suprà dixit, castra quadripartita Civilem invasisse. pergit igitur: *Ita divisis copiis, ut ipse, & Verax, sorore ejus genitus, Classicusque, ac Tutor. suam quisque manum traherent. & paullo post: Quibus ob venerant castra Decumanorum Arenaci, 40 oppugnationem legionis arduam rati, egressum militem, & cadendis materiis operatum turbarè, occiso præfecto castrorum, & quinq; primoribus centurionum, paucisq; militibus. ceteri se munimentis defendere. Et interim Germanorum manus Batavoduri irrumpere inchoatum pontem nitentur. Ambiguum prælium nox diremit. Plus discriminis apud Grinnes, Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus oppugnabat. nec sisti poterant; interfecto fortissimo quoq; in quibus Briganticus, præfectus ala, ceciderat. quem fidum Romanis, & Civili avunculo insensum diximus. Sed ubi Cerialis cum dilectâ equitum manu subvenit, versâ fortunâ, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus, petitusque telis, relicto equo transnavavit. idem Germanis effugium. Tutorem Classicumq; appulse lintres vexere. Civilem, injecto Batavorum opido igne, in insulam concessisse, supra narravit auctor: Tutoremq; & Classicum, cum ex *iiii* Treverorum 50 senatoribus Rhenum transgressos. Hi Rheno è suo agro supra confluentis Mosellæ trajecto, facilè inferiore amnis parte in insulam remeare potuere, ad oppugnanda Romanorum castra. Decumanos igitur, quorum castra Arenaci, in ipsâ insulâ adgressi sunt. quibusdam interfectis, ceteros in munimenta cõpulerunt. Dum hæc Arenaci in insulâ geruntur, Germani (sive Frisii, sive Catti, Vlipii, aut Mattiaci; quos in oppugnatione castrorum ad Vetera fuisse, tradit auctor superiore libro) ex Germanicâ ripâ nituntur Batavoduri in pontem inchoatum irrumpere, castraq; ibi sita oppugnare. Vadam dein Civilis, Grinnis Classicus, acriter oppugnant. quos Cerialis, cum dilectâ equitum manu suis subveniens, repulit, præcipites in amnem*

amnem egit. Transnatarunt Civilis & Germani, in Germaniæ ripam: Tutor Classicusq; lintribus eodem transvecti. Hinc est, quòd paullo infra Cerialis, *Satis peccavisse* rebelles Gallos ait, quòd *toties Rhenum transcenderint*. Pullis hostibus, Cerialis ex insulâ profectus *Novestum Bonnamq;* ad visenda castra, quò hiematuris legionibus erigebantur, *navibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. Animadversum id Germanis*, trans Rhenum, quò fugerant, agentibus; & *insidias composuere. Electa nox atra nubibus; & prono amne rapti*, ex ulteriore ripâ in citeriorem, *nullo prohibente vallum ineunt. Aliud agmen Germanorum, turbare classem Romanorum, injicere vincla, trahere puppes. utque ad fallendum silentium, ita captâ caele, quò plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant.* Et paullo pòst: *Multâ luce revecti in* 10 *ulteriorem ripam hostes captivis navibus, pratoriam triridem, flumine Luppiâ, donum Velleda traxere. Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi.* paullo pòst: *Spatium veluti equoris captum, ubi Mose fluminis os amnem Rhenum oceano affundit. & mox: Cerialis flumine secundo, illi vento agebantur. Sic prævecti, tentato telorum jactu, dirimuntur. Civilis nihil ultrâ ausus, trans Rhenum concessit. Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus.* Ex his omnibus fatis patere puto, *Arenacum, Vadam, Grinneisque*, haud minùs in Batavorum fuisse insulâ, quàm *Batavodurum*. At tamen, si etiam nunc suspiceris, eodem situ fuisse, quo nunc, trans Rhenum; quæro, quâ fiducia Cerialis, cum exiguo equitatu, in hostile Germanorum solum, ad defendenda castra Vadam Grinneisque, transgredi ausus sit? An non Germani, qui omnem (ut patet ex Tacito) ulteriorem ripam obsederant, omnibusque occasio-

20 bus imminabant, transgredi contantem prohibere, aut transgressum mox opprimere potuissent? Omnino arbitror. Iam verò, si tria illa castra in Germanico solo: cur non Germani, relicto ad præsens Batavoduro, quod in insulâ erat, huc potiùs omneis simul vireis contulerunt? quibus in suâ ripâ expugnatis, captisque, jam liberiùs tutiùsque in insulam transgredi poterant. Item, si castra ista in Germanicâ ripâ; cur Civilis, Tutor, Classicus, & Germani in insulam, Gallicum solum, transnatare ac transvchi maluerunt, quàm retro in ulteriora Germaniæ atq; tutiora sese abscondere? Frustra est, quidquid objicere velis. verba sanè Cerialis, infra eodem libro, hæc sunt: *Casos Treveros, receptos Vbios, ereptam Batavis patriam; neq; aliud Civilis amicitia peractum, quàm vulnera fugas, luctus, exulem eum, & extorrem, recipientibus oneri.* En; quàm apertè indicat, Batavos, ereptâ patriâ, id est, insulâ,

30 quam Cerialis hostiliter populatus est, trans Rhenum in Germaniam fugisse. Ergo cis Rhenum, id est, in insulâ, unde Batavi & Germani fugerant, Vadæ, Grinnibusque, Romanorum castra extructa fuere. Eodem libro paullo antè: *Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos, notâ arte ducum, sinebat: cum interim flexu autumnis, & crebris pluvialibus imbris superfusis amnis, palustrem humilemque insulam, in faciem stagni, opplevit. nec classis aut commعات aderant: castraque, in plano sita, vi fluminis differebantur. Potuisse tunc opprimi legiones, & voluisse Germanos, sed dolo à se flexos, imputavit Civilis.* En iterum, ut apertè ac dilucidè in insulâ castra fuisse testatur. Juvenalis, Satyrâ VIII:

*Hic petit Euphratem juvenis, domitique Batavi
Custodeis aquilas, armis industrius.*

40 Castra Romanorum & hic intelligit; ad Euphratem altera flumen, altera ad Rhenum: quorum hæc, si domito Batavo custodia constituta, absurdum sanè fuerit, ultra amnem, extra insulam, locata adfirmare. Sed castra Romanorum præsidiorum ad Rhenum, à Druso Germanico erecta, cuncta in citeriore fuisse amnis ripâ, jam dudum suprâ patuit. Huc adde, quæ superiori capite è panegyricis citavi. Adversarius chorographus, quamquam argumentorum, quæ modò adduxi, nullum tentare ausus sit; tamen, ne obloquendi animus sibi deesse videretur, ex Floro ostendit, Drusum etiam per Mosam, & Albim, & Vîsurgim, castella disposuisse. quæ argumentatio quid huc faciat, equidem non intelligo. nam mihi de unius Rheni lævâ agit ripâ. Sed heic etiam ex Dione citat, Drusum in dextrâ Rheni *marginè* castellum locasse. Misèr geographus, quàm recens sit ab hujus studii rudimentis, fatis ingenuè fatetur. quidpe castellum id Drusi non in Rheni ripâ, sed in Tauno fuisse monte, ex adverso Maguntiaci, infra in Mattiacis, documentis ostendam haud dubiis.

50 Ceterò *ARENACUM*, in tabulâ itinerariâ dicitur *ARENATIUM*. apud Antonium uno in loco est *ARANATIVM*; alio verò *HERENATIUM*. quæ libratorum variatio adeò imposuit Ortelio, uti *Herenatium* diversum fecerit ab *Arenaco*. Obstrepit heic quoq; novellus iste chorographus: aitque *Arenatium* potiùs videri vicum hodiè *Arichom*, haud procul Tilâ opido. Verùm cui pervaserit, vocabulum *Arenatium* similius esse voci *Arichom*, quàm vocabulo *Arenacum*? Ex solâ terminatione si diversa esse arguas vocabula; ego confimili modo diversa nomina diversosque populos faciam *Marsacos &*

Marsatios; de quibus infrà suo loco. eadem quidpè in his, quæ in illis vocabulis, scribendi est ratio. Sed in his atque talibus quis non animadvertat, solo contradicendi studio eum motum fuisse? Ceterum apud Antoninum iter à Pannoniæ opido *Tauruno*, per ripam Danubii ac Rheni descriptum, terminatur ad *Aranatium*. unde colligere licebat, jam tum primarium hoc fuisse opidum. Verum, quum in tabulâ indicium ejus rei sit nullum; nudumque vocabulum, sine figurâ urbis, depingatur: suspicor ego, apud Antoninum in dicto itinere, aut quædam locorum nomina deesse, aut superesse. hoc tamen probabile, adeoque certum redditur è titulo ejusdem itineris, qui hujusmodi est: *Item per ripam Pannoniæ à Dauruno in Gallias ad Leg. xxx.* Legionem hanc castra habuisse ad Coloniam Trajanam, quæ nunc dicitur *Kellen*, vicus prope Clivos opidum, suprâ demonstratum est. 10 Quum igitur huc usque iter se ducturum promiserit Antoninus; certum est, duo reliqua vocabula, *Burcinatio* & *Aranatio*, vel è tabulâ, vel aliunde, supervacaneâ librarii curâ, esse addita.

GRINNES Taciti & tabulæ itinerariæ Gerard. Noviomagus & Hadr. Junius, ex more suo enodandi vocabulorum significationes, contra duos luculentissimos auctores, contraque omnia horum exemplaria, malunt legere *Rhinnes* & *Rhenes*: quia locus is Rheno flumini adpositus; unde nomen traxisse censent. Heic etiam ne nihil scivisse videretur chorographus, pro dicto vocabulo *Rhenes* maluit scribere *Grhinnes*; novâ & antehac inaudita grammatices ratione, quâ litera *g*, præcedente diversâ consonante, adspiratur. Quamquam ego contra hominem, cui omnis vita in scholis transacta est, de grammaticâ disputare nolim. quidpè quum omnem penè juventam militiâ, aulis, & diutinis perpetuisque peregrinationibus exegerim; aliquid grammaticum latere me posse, quod illi sit notius, quis dubitet? Sed VADA quoque malunt quidam dicere, plurali numero, quam VADAM cum Tacito. quæ & ipsa *ροσια* præpostera minimè placet. malo enim ego veteris scriptoris, Romani hominis, in Latinis barbarorum vocabulorum formationibus, sequi auctoritatem, quam nostri ævi conjecturam lubricam, ac fallacem.

Ceterum Ptolemæus in descriptione Galliæ Belgicæ opidum habet *Λυγόδινον Βαταβῶν*, *Lugodinum Batavorum*. Nomen id, sive ab ipso Ptolemæo sic scriptum, sive ab temporis iniquitate, aut imperito aliquo librario depravatum, certè falsum est. Rectius apud Antoninum & in tabulâ legitur LUGDUNUM. Vrbs hodiè est amœnissima, nitidissima, ac celeberrima, Rheni amni imposita, gratissimum Musarum domicilium, quam vulgari vocabulo vocant *Leyen*. Hanc vulgus Latinorum hujus ævi Romano ore *Legiam* exprimentam censet; quasi à *legione* vel *legionibus* Romanis dictam, quæ heic castra habuerint. politiores tamen, novo in Latinum modum formato vocabulo, *Leydam* adpellant; quia vernaculâ etiam lingvâ cultoribus dicitur *Leyden*. idque genuinum est atque Germanum urbis nomen; illud verò ab hoc deflexum. usitatissimum quidpè harum regionum incolis, literam *d* in medio dictionum elidere. Nec par est, quemquam dubitare, *Lugdunum* Antonini ac tabulæ esse *Leyden*; quando & nomen & situs ad Rheni ripam, & intervallum xxvii millium passuum, quæ inter hoc & Trajectum ponit Antoninus, satis probè conveniunt. Quòd autem *Λυγόδινον Βαταβῶν* in litore describatur à Ptolemæo, x circiter millibus passuum citra citimum Rheni ostium; nihil est quod te turbet, aut in dubiam trahat sententiam. decuplo pejus errare in aliis, usitatissimum Ptolemæo. heic autem immanis ejus error in eo maximè perspicitur, quòd Mosæ ostium diversum fecit à citimo, id est, Helio Rheni ore, intervallo Lxxiv millium passuum interjecto. Quòd si igitur Mosæ os idem esse statuas, quod citimum Rheni ostium; rectè hinc ad proximum ostium locatum erit *Lugdunum Batavorum*. Opida autem in litore censere, quæ paullo remotiora fuerint; etiam Plinio, & Straboni, & Mela, & aliis geographis, nec non ipsi Ptolemæo aliàs quoque factitatum. Tabula sanè itineraria *Lugdunum* habet in mediterraneis, à mari remotum. Antiquissimum esse locum, & à Druso Germanico, in amplius illis ad Rhenum castellis conditum. haud dubium est; quando tamquam præcipuum Batavorum opidum à Ptolemæo refertur. ad quam dignitatem non nisi longâ celebritate evadere potuit. De Brinione Caninefate, rebellantium Batavorum duce, sic Tacitum, hist. iv, narrantem jam antea citavimus: *Statimque accitis Frisus (Transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proximo occupato oceano, irrumpit. & mox: Capta igitur & direpta castra: dein vagos, & pacis modo effusos lixas, negotiatoresque Romanos invadunt. simul excidiis castellorum immincebant: quæ à præfectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. Signa, vexillaque, & quod militum, in superiorem insula partem congregantur. & paullo post: Civilis, dolo grassandum ratus, incusavis ultro præfectos, quòd castella deseruissent, cum cohorte, cui præerat, Caninefatum tumultum*

sum compressurum. illi sua quisque hiberna repeterent. Duas cohorteis antè retulit auctor, quatum castra Brinio diripuerat: heic Civilis sua quemque præfectum repetere hiberna jubet. bina igitur fuere hiberna; duoque castella juxtà sita. *Duarum*, inquit auctor, *cohortium hiberna, proximo occupato oceano, irrumpit*. ergo proximè oceanum fuere. An utraque? Puto. nulla enim heic distinctio. Sic tamen intelligendum cenſeo: quia in Rheni ripà cuncta præſidia à Druso locata fuisse, supra ostensum; altera illa castra, à Brinione expugnata, ad ostium amnis in ipso litore exstructa fuisse; de quibus postea dicam: altera, supra hæc, haud procul tamen oceano; nempe eodem situ, quo nunc *Leyda* conspicitur. In tabulâ quoque primariæ urbis figurâ pingitur. & apud Antoninum iter ab hoc ad Argentoratum describitur: ubi hæc leguntur verba: *A Lugduno caput Germaniarum Argentorato* m. p. cccxxv. quæ eò quibusdam intelliguntur, quasi Lugdunum Batavorum princeps fuerit urbs totius Germaniæ Cisrhenanæ. Verùm opinionem hanc esse falsam, satis supra ex iis patuit, quæ de Coloniâ Agrippinensi disserui. Ad Iunii igitur sententiam, à quâ quondam quamlongissimè abii, chorographumque istum novellum unâ mecum abduxi, heic jam accedo; vocem *caput*, pro *initio* accipiendam docentis: quia Lugdunum hoc, fuerit *initium Germaniarum*. sic enim & in tabulâ, de Lugduno ad Rhodani Ararisque confluentis: *Lugduno caput Galliarum. usque hic legas*. quæ verba Marcellinus lib. xv, de iisdem confluentibus loquens, sic explicat: *Quis locus exordium est Galliarum. exinde non millenis passibus, sed leucus itinera metiuntur*. Hinc etiam apud eundem auctorem, haud multo antè: *Secunda Germania (prima, ab occidentali exordiens cardine) Agrippinâ & Tungris munita, civitatibus amplis & copiosis. dein prima Germania*. Itaque quemadmodum secunda Germania, id est, inferior, habetur pro primâ, si exordium ab occidente & mari oceano ducas: sic Lugdunum quoque Batavorum dici potest *caput*, id est, *initium Germaniarum*. Infestat heic iterum accerrimo, ut ei videtur, telo adversarius, quod his verbis inclusum: *Innere Cluverus videtur, jam ante Ptolemaei tempora alicujus fuisse nominis opidum Batavorum Lugdunum; quod, florente præsertim Ptolemaeo, tam inclytum habebatur. Quod cum sit, rectèque concluditur: quomodo quadrabunt superiora? qua in hæc verba Cluverus effert: In ipsâ insulâ Batavorum prorsus nulla ad Taciti usque tempora existisse opida reperio. Nam sanè Ptolemaeus quum floruerit sub Antonino Pio, successore Hadriani, sub quo Tacitus adhuc superstes fuit; quis non videt, vix ullum, aut cerè exiguum esse inter Tacitum & Ptolemaeum temporis interval- lum? adeò, ut opidum, quod Ptolemaeo vivente fuit celebre, Tacito etiam paullo antè superstite obscurum fuisse, aut saltem opidum non existisse quomodo potuit? Næ tu mihi aut bonus videris sophista, aut malus philosophus; qui ad illud tuum videtur tam certò concludis. Egone absolutè dixi, Ptolemaeum Lugdunum referre pro præcipuo Batavorum opido? ubi igitur illud meum tamquam. Sed videamus, quam peritum te ostendas veteris historiæ, chronologiæque. Castella illa in Batavorum insulâ, quorum alterum Lugdunum esse dixi, incensa sunt sub initium imperii Vespasiani; ut ex uno satis liquet Tacito. Ptolemaeum geographum vixisse, geographiamque suam composuisse sub M. Aurelio Antonino, Suidæ credo. Iam verò ab initio Vespasiani ad medium M. Aurelii imperium, centum numerantur anni. Quid igitur mirum, si castellum, quod fortè etiam ante supradictam calamitatem celebre præ aliis fuit, intra dictum temporis spatium inclytum evasisse adfirmem? At tu sophista, quò in arctissimum me compelleres tempus, senis Taciti exitum cum Antonini Pii imperio composuisti. Sed ad Lugdunum meum redeo. Nominis origo hæc fuisse videtur: Est mediâ ferè nunc in urbe insula, quam Rhenus efficit, in duos alveos scissus; quorum sinister, *vetus* adpellatur *Rhenus*; dexter, *novus*. mediâ in insulâ, id est, citra veterem alveum, Galliæ Germaniæque quondam terminum, collis est, mediocriter editus, manibus mortalium, ut liquidò visentibus patet, adgestus, cui munimentum superstrueretur. ab hoc colle urbem nomen traxisse colligo. vox quidpe *dun*, ut supra, lib. i, cap. v 11, dictum, veteri Celtarum lingvâ *collem* significabat, sive *montem*. unde etiam eodem nomine ad Rhodani Ararisque confluentis urbs dicta; quia *in colle*, teste Seneca, epistolâ xci, vel *sub colle*, ut auctor est Strabo lib. iv, condita erat. Dio Cassius, lib. xlv 1, hanc antea adpellatam fuisse docet *Λυγδουπον, Lugdunum*: malim ego legere *Λυγδουπον*. unde suspicor, *Lugdunum* quoque Batavorum Ptolemaeo nuncupatum fuisse *Λυγδουπον*. Ceterum collis in hoc prædictus, à Drusi militibus sub Augusti Cæsaris principatu congestus, nomenque locus jam inde ab eo tempore fortitus sit, an verò sub quo alio postea imperatore, difficile dispectu est. lapides certè, ex quibus munimentum colli superstructum, eandem specie præ se ferunt vetustatem, quam munimentum in litore oceani, juxta ostium Rheni: de quo mox dicam. Ab Engisto, Frisiorum rege, circa annū Christi ccccl, condi-*

Brittia verò ad Gallia postrema, quã in oceanum vergunt, est posita; ad septemtrionem scilicet ab Hispaniã & Galliã conversa. Thule autem, quantum mortalibus compertum, in extremis versùs septemtrionem oceani partibus est sita. Ceterò Brittiã insulam tres numerosissimè incolunt nationes; quarum unicuique suus rex imperat. nominantur autem Angili, Frisones, & qui idem cum insulã nomen habent, Brittones. Tanta verò harum gentium multitudo est, uti singulis annis inde homines magno numero cum uxoribus & liberis ad Francos emigrant, qui eos in eam agrorum suorum partem excipiunt, quæ maximè videtur deserta. Subjicit hinc causam belli inter Varnos & Brittos. nempe, quia Hermigifilius, Varnorum rex, moriturus, filium Radigerum ducere voluit novercam suam, natione Francam; posthabitis nuptiis, Brittiæ Anglæ promissis. Cujus rei indignitate atque contumeliã illa permota, bellum Varnis intulit, cum exercitu ex insulã ad Rheni ostiã profecta. Verba verò Hermigifilii ad Varnos, quibus nuptias Francæ mulieris illis svadet, hæc Procopius recenset: Βερίπιοι μὲν γὰρ εἶδε ὅσον Παμίγρονδ' ὑμῖν οἰοί τί εἰσιν, ἢ μὴ οἴετέ τε καὶ μόλις. Οὐαρνοὶ δὲ εἰσὶ Φερίγιοι τὰ πρὸ μόνον Ἐρλίω τὸ ὑδάρι μετὰ τὸ ἔχουσιν. id est: Brittiæ namque ne commercia quidem vobiscum inire queunt, nisi serò atque egrè. at Varni ac Franci hanc tantum Rheni aquam intermediam habent. Hinc cita de Brittiã Anglã: Ναὺς οὐκ ἀντίκα πτεροκροτίας ἀγείροντα, στρατόματά τε αὐταῖς ἐνημένῃ ἐχ' ἥσασιν ἢ μυριάδων δέκα ἀνδρῶν, αὐτὴ ἐξηγῆτο ὅτι τὰς Οὐαρνοὺς τῆ στρατῶν πώτη. id est: Collectis itaque confestim CCC navibus, & exercitu iis imposto non minore centum millibus hominum, ipsamet in Varnos cum eduxit. Et mox de Anglis: Ἀλκιμοὶ δὲ εἰσι πάντων μάλιστα βαρβάρων, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, οἰησιώπη εἶσι. ἐς πτοὺς ξυμβολαὶς πείσοι ἴσασιν. εἰ γὰρ ὅσον εἰσι Ἐπιπρωεδοῦ ἀμελέτητοι, ἀλλ' εἰ δὲ ἵππων, ὅτι ποτὶ εἰσιν, ὅτι πτοὺς σφίσι ξυμβολαῖς. ἐπεὶ ἵππων ἐν πώτῃ τῇ ἡσῶ εἰσι ὅσον κατ' εἰκόνα θεῶνται; εἰ γὰρ ποτε τὸ ζῶον τῆτο ἐν γὰρ Βερίπια γαγονοὺς Φαίνετα. εἰ μὲν εἰ δὲ Οὐαρνοὶ ἵππων εἰσιν, ἀλλὰ πείσοι καὶ αὐτοὶ ἀπαίσι. id est: Sunt autem insulani isti barbarorum omnium, quos novimus, fortissimi; & pedites prælia ineunt. tantum enim abest, ut equitandi sint studiosi, uti ne norint quidem, quid sit equus: siquidem ne per imaginem quidem viderunt. neque enim unquam animal hoc in Brittiã fuit visum. Sed neque Varni sunt equites; verum pedites & ipsi omnes. Et mox, de classe & prælio Anglorum cum Varnis: Ἐπειδὴ ἡ κατὰ πλοῦσον εἰς τὴν ἡπειρον, παρθένη μὲν ἦπερ αὐτῶν ἤρχε, χάρακτα ἐχουρὸν πηζαυρή παρ' αὐτῶν μάλιστα τὴν ἐκβολῆν Ἐπρωεδοῦ Ἐρλίω, ξυὸ ὀλίγοις ποῖν αὐτῶ ἀπικνεῖ, πάντι ἢ τῶ ἀλλῶ στρατῶ τὸν ἀδελφὸν ὅτι τὰς πολεμίας ἐξηγῆσθ' κελδοῖ. ἐστρατοπδοῦσιν ἢ Οὐαρνοὶ πτεροκροτίας ἀγείροντα καὶ Ἐρλίω ἐκβολῆς εἰς πτοὺς ἀπικνεῖ. εἰ δὲ ἀφικονόμενοι καὶ πτεροκροτίας ἢ ἄγγιλον, ξυὸ μίξαν μὲν ἀμφοτέροι ἐς χεῖρας ἀλλήλοισ, ἡσῶν) ἢ καὶ κελδοῖ Οὐαρνοὶ. id est: Postquam verò ad continentem naveis adpulerunt, virgo quidem, quæ illis præerat, vallo ad ipsum Rheni ostium communito, cum paucis illic mansit; reliquum verò exercitum omnem in hosteis tendere iussit. Varni autem castrametati erant haud procul oceano & Rheni ostio. quò quum celeriter pervenissent Angli, prælium inter utrosque confertum est: quo Varni magnã vi vincuntur. Mira mehercules & terrarum, & gentium, simulque temporum confusio. Insula erat in Rheno ad oceanum, inter Vahalem & medium Rheni alveum, quæ Batavia dicebatur; & castellum in eã ad ipsum Rheni ostium, nomine Brittia; ab objectæ insulæ Britanniæ vocabulo, an aliunde, & quando primò sic cognominatum, haud facillè ego dixerim. dein idem Rhenus duobus extimis alveis, Vahale & Ifalã, quasi unam includebat insulam, quàm Batavi inter Vahalem & Rheni nomen, ulteriora Frifi ad Ifalam usque & lacum Flevum incolebant. Has oras Angli, unã cum Saxonibus & Varnis ab sinu Codãno & dextrã Albis ripã sub Diocletiani imperatoris (ut infra, lib. III, cap. XXI, in Saxonibus docebo) tempora profecti occuparunt; perque CI. circiter annos perpetuò tenuerunt; donec sub Valentiniani III & Theodosii II imperium Angli cum Saxonibus in Britanniam transgressi sunt; Varnis in dictã Rheni insulã apud Batavos atque Frisios relictis. Sub Iustiniani demum tempore bellum exorsum erat Anglis, Britanniam tenentibus, adversum Varnos, insulam etiamdum Rheni ad oceanum colentis: quod quum narrare heic instituisset Procopius; quò id commodiùs à lectoribus intelligeretur, sedeis utriusque gentis indicare, ei consilium fuit. Quum igitur audivisset, Anglos quondam Rheni insulam Bataviam apud castellum Brittiã tenuisse, dein verò in Britanniam transisse; ea loca & nomina temporaque miserè ac mirè per oblivionem confundens, Bataviam fecit Brittiã; non jam in Rheno, sed in ipso oceano CC stadia, id est, millia passuum xxv ab amnis ostiis sitam. quod spatium inde ei adsumtum, quia audiverat, Britanniam tot circiter millia passuum à Galliæ continente abesse: quam tamen ipsam cum falsã Brittiã suã confudit, eamdemque fecit. quidpe quum intellexisset, Anglos tunc Britanniam unã cum cognominibus insulæ populis Brittonibus tenere; ipse Brittiã, id est, Bataviam ab iis simul & Brittonibus Frisisque possideri putavit.

putavit. Vnde hoc nostro sæculo nonnulli docti viri, quibus satis clarè perspiciebatur, Britanniam illum intellexisse sub falso Brittiæ nomine; Frisionum quosdam unà cum Anglis in Britanniam pervenisse, per summum errorem arbitrati sunt. Alii autem putarunt, Brittiā hanc insulam re verā quondam fuisse ante Rhēni ostia, spatio prædicto dislitam, postea verò altioribus violentioribusque oceani fluctibus absorptam, vel elutam. At quænam, quæso, heic potuit elui tantæ magnitudinis insula, quæ tres diversas numerosissimasque gentes sustinuerit: ex quibus una Anglorum gens centum millia armatorum ad bellum Varnis inferendum ut partem tantum corporis sui emiserit? Nugæ sunt, & logi inepitissimi. Nullas heic in oceano ante Frisorum Batavorumque litora jam inde ab Augusti temporibus interiisse insulas, quæ incolæ potuerint, infra lib. III, in Frisiis docebo. Britanniam intellexisse Procopium, certum est; quando eo tempore Angli jam xc circiter annos eam insulam cum Saxonibus tenuerant. Quod autem ait Brittiæ incolæ adeo equitandi esse imperitos, uti ne equi quidem speciem noverint, id paullo supra veritatem ab *ὁπλιτῶν* quodam nugatore ei narratum fuisse existimo de Anglis simul & Saxonibus: qui adeo navigandi fuere studiosi, uti ejus artis omnium fuerint peritissimi; ut supra lib. I, cap. XVIII, ostensum est. Ceterum Varnos tunc tenuisse unà cum Batavorum reliquiis Bataviā, apud Vahalis ripam Francis Brabantiam tunc tenentibus conterminos, ex reliquâ Procopii narratione colligo.

Patet igitur haud obscurè ex hæcenus allatis, prædicti apud Rhēni ostium munimenti nomen, quod vulgò nunc incolis *Het huys te Britten*, haud esse novum, posterioribus deum temporibus inventum; sed antiquissimum. cuius tamen originem nemo unquam monstraverit; quum nullum ejus rei apud rerum scriptores exstet monumentum. Ortelius, ut antè de Lugduno, heic etiam falsò conjecit, munimentum hoc *Castra legionum Germaniæ* adpellari Plinio: videlicet, quia hic ostium Rhēni simul cum castris memorat; ut supra ostensum. Ceterum, armamentarium fuisse Romanorum, creditur vulgò ex lapide, qui exiisdem (& hoc vulgò creditur magis, quàm scitur) ruinis erutus hujusmodi habet inscriptionem:

IMP. CÆS. L. SEPTIMIUS SEVERVS AVG. ET
M. AVRELIUS ANTONINVS CÆS. COH. XV.
VOL. ARMAMENTARIVM VETVSTATE
CONLABSVM RESTITVERVNT SVB
VAL. PVDENTE LEG. AVG. PR. PR. CVRANTE
CAECIL. BATANE PRAE.

Verum Cornelius Aurelius, & auctor magni chronici Hollandiæ, disertissimis testantur verbis, circa annum Christi *CIO IO II* erutum fuisse hunc lapidem prope Leydam, in vi-
co *Roomburg*. Et cur armamentarium ipso in litore, primo hostium impetui expositum?
tum, quare adeo munitum; triplici validissimoque muro circumdatum? Nam quod Iu-
nius *armamentarium* describit, *munimentum muris turribusque contra vim instructum*; id
parum pro milite perito. quis enim rei militaris adeo ignarus, uti nesciat, aliud esse *munimentum*,
aliud *armamentarium*? in armamentariis autem exstruendis commoditatem magis
reponendorum armamentorum bellicorum spectari, quàm munitionem adversus hos-
teis? Nec est, quod armamenta heic, ut quidam opinantur, intelligas nautica. *arma-*
mentarium id adpellatur lapide *xv cohortis voluntariorum*; non verò nautarum. Proinde
Romanoburgio id potiùs concedamus: de cuius loci antiquitate postea plura dicentur.
Nunc tempus exstructi munimenti ad medium Rhēni ostium investigemus. Iunius suspi-
catur, alii etiam in confesso esse adseverant, C. Caligulam, quum Britanniam cogitaret,
in ludicrâ illâ expeditione in litore oceani pro pharo excitasse. At ichnographia ejus
quadrata, cujus latera singula ducenos quadragenos pedes obtinent, triplexque murus,
certè aliud, quàm turrim, indicant. Quidam conjiciunt, Se verum turrim è ruinis in arma-
mentarium convertisse. At armamentarium illud jam satis ab hoc litore remotum habeo.
nec verò lapis turrim in armamentarium conversam, sed armamentarium, vetustate col-
lapsum, narrat restitutum. Verum turrim istam Caligulæ longè alio proculque hinc re-
moto fuisse situ, facile me ostendere posse puto; historia ejus expeditionis paullo altiùs re-
petitâ. De hac ita Svetonius, in vitâ ejus: *Admonitus de supplendo numero Batavorum,*
quos circa se habebat; expeditionis Germanicæ impetum cepit: neque distulit. Postquàm castra at-
tigit, deficiente belli materiâ, paucos de custodiâ Germanos trajici, oculique trans Rhenum jussit:
ac sibi post prandium quamtumultuosissimè, adesse hostem, nuntiari. quo factò, proripuit se, cum
amicis

TANNIC. GERMANIC. PIVS. FELIX. AVGVSTVS.
 MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. IIII. P. P. IMP. III.
 RAM. A. DIVO. CLAVDIO. ET. POSTEA
 ERO. PATRE. SVO. RESTITVTAM.

Cujus integram lectionem haud inconcinne docti viri in hunc modum concinnare conantur: *Imperator Caesar M. Aurel. Antoninus, Britannicus, Germanicus, Pius, Felix, Augustus, Pont. Max. Trib. Pot. XVIII, Cos. IIII, P. P. Imp. III, aram à Divo Claudio, & postea à Divo Severo, patre suo restitutam.* Ex hac inscriptione Ortelius & Goltius haud dubitant adseverare, dictum munimentum à Claudio Cæsare conditum. At aliud est aram excitare, aliud munimentum, seu castellum erigere: potuitque multis annis antè castellum existisse, quàm ara exstructa fuit. nec satis firmum argumentum; quia ad hujus castelli ruinas lapis repertus, igitur aram heic fuisse. potuit quidpe lapis aliunde huc transportari. Ego equidem, si summa vetustas huic operi adscribenda sit, non Caligulae neque Claudio imperatoribus, sed Druso Germanico, qui, Augusto imperitante, *quinquaginta amplius*, ut auctor est Florus, *per Rheni ripam castella direxit*, structuram ejus attribuerim. certè ad oceanum castra Romana cum castello fuisse, suprà ex Tacito ostendi. Eumenius, panegyrico, Constantino Augusto dicto: *Cum totus armatis navibus Rhenus instructus sit; & ripis omnibus usque ad oceanum dispositus miles immineat.* Militem hunc praesidiarium in limite imperii, id est, ad medium fuisse alveum, superiori capite demonstratum est. Et sic prope oceanum fuisse & *Helium castellum*, lævâ Mosæ amnis ripâ, suprà in Toxandris docui: & item *Flevum castellum*, ad tertium atque extremum Rheni ostium fuisse, suo loco ostendam. Hæc igitur de origine ac conditore hujus munimenti. de interitu ejus pauca nunc etiam quædam expediuntur. Maris inundationes crebras atque ingenteis multum terræ ex toto hoc litore absumpsisse, jam antè dictum est: idemque infra pluribus suo loco docebitur. De Batavâ orâ, novissimis annis æquoris fluctibus abrosâ, Hadr. Junium testem audisse haud pigeat. is Bataviæ suæ cap. x, de Cattovico maritimo vico, ad quem dictum munimentum est, loquens: *Meâ, inquit, ætate insigne detrimentum expertus pertulit, haustis non semel mari fluctuoso domibus aliquot. quæ calamitas tam illi propria est, & familiaris, ut raro ulla major ingruat vis aut tempestas (cujusmodi plurime in meam memoriam incurrerunt) quin adificia quæpiam cum solo subruant fluctus. Quod ipsum & Nordewico, maritimo vico, proximè propinquo, accidit; quia septemtrionale armamentarii latus paulò distansiore spatio inde dissidet. ubi universam domorum viciniam, cum puteo communi, mare paucos intra annos abligurivit. Prætermitto silentio, quod de Scevelingâ, in eodem litore, lippi omnes & tonsores nôrunt. qua memoria non admodum veteris (nam vix ultra paucos supra centum annos extenditur) recordatione satis explicitâ loquitur, templum cum præaltâ turri fluctibus absorptum, ad bis mille fermè passus intra*
40 plura, quam remotissimè à mari, satis cum periculo ad litoris viciniam paulatim nunc accedit: quam injuriam nuper, postridiè Kal. Novemb. ann. CIO IO LXX, sensit longè gravissimam; complanatis & in sædam ruinam tractis adificiis fermè LX: ita, ut interdum inter piscatores, pagi incolas, agitetur de loco remotiore, templi fabrica deligendo. Eodem igitur modo munimentum illud ad medium Rheni ostium periit: quum extra tumulos arenarios, quos vulgò accolæ *duynen* adpellant, in plano apertoque litore, fuisse haud dubium sit; ad eundem, ut me fert sententia, modum, uti in Britannia meridionali litore munimentum sive castellum validissimum *Saugate*, prope celebrem pagum *Folckestone*, vi millibus passuum à portu Dubrensi, exstructum est. cujus mcenia maris æstus paullo altiores frequenter verberant. Quando autem munimentum ad Rheni os undarum vi absorptum, nihil prorsus habeo quod pro
50 certo adfirmari queat. quidpe mentio eâ de re apud rerum auctores nulla est: & inundationes heic tam crebræ fuere, uti ne conjecturâ quidem adsequi liceat.

Hæc igitur sunt sex illa loca in Batavorum insulâ vetustissima, à Tacito memorata.

Ceterùm itinera per Batavorum agros describuntur duo in tabulâ hoc modo:

Colo.

<i>Colō. Trajana.</i>		<i>Colō. Trajana</i>	
<i>Burginatio</i>	V.	<i>Burginatio</i>	V.
<i>Arenatio</i>	VI.	<i>Arenatio</i>	VI.
<i>Noviomagi</i>	X.	<i>Noviomagi</i>	X.
<i>Castra Herculis</i>	VIII.	<i>Ad duodecimum</i>	XVIII.
<i>Carvone</i>	XIII.	<i>Grinnibus</i>	VI.
<i>Levesano</i>	VIII.	<i>Caspingio</i>	XVIII.
<i>Fletione</i>	XVI.	<i>Tablis</i>	XII.
<i>Lauri</i>	XII.	<i>Flenio</i>	XVIII.
<i>Nigro pullo</i>	V.	<i>Foro Adriani</i>	XII.
<i>Albamanis</i>	II.	<i>Lugduno</i>
<i>Matilone</i>	V.		
<i>Pretorium Agrippinae</i>	III.		
<i>Lugduno</i>	II.		

10

Ex his primum per dextrum agitur insulae latus, id est, per Rheni ripam; alterum per laevum. At quomodo haec *Grinnes*, locus in dextro insulae latere, ad ripam amnis situs, in laevo recensetur itinere: item quomodo inter *Grinnes* & *Noviomagum* millia passuum numerantur XLII; quum re vera vix sint plura XII? Haec certe mentem meam antehac multum diuque in varias agitarunt conjectationes: in quibus quum sollicitè anxieque laborarem, deprehendi tandem ex locorum vocabulis, turbata esse à librariis itinera; multaque vocabula, quae in laevo fuerant itinere, in dextrum transcripta, & vice versa. Sic igitur in verum genuinumque ordinem restituo:

<i>Colō. Trajana</i>		<i>Colō. Trajana</i>	
<i>Burginatio</i>	V.	<i>Burginatio</i>	V.
<i>Arenatio</i>	VI.	<i>Arenatio</i>	VI.
<i>Ad Duodecimum</i>	XII.	<i>Noviomagi</i>	X.
<i>Grinnibus</i>	VI.	<i>Castra Herculis</i>	VIII.
<i>Fletione</i>	XXV.	<i>Carvone</i>	XIII.
<i>Nigro pullo</i>	V.	<i>Levesano</i>	VIII.
<i>Albinianis</i>	X.	<i>Lauri</i>	XVIII.
<i>Matilone</i>	V.	<i>Caspingio</i>	XII.
<i>Pretorium Agrippinae</i>	III.	<i>Tablis</i>	XII.
<i>Lugduno</i>	II.	<i>Flevis</i>	XVIII.
		<i>Foro Adriani</i>	III.
		<i>Lugduno.</i>	VII.

30

Horum primum, sive dextrum, sic describitur apud Antoninum:

<i>Colonia Trajana</i>	
<i>Burginatio</i>	V.
<i>Herentio</i>	VI.
<i>Carvone</i>	XXII.
<i>Mannaratio</i>	XXII.
<i>Trajecto</i>	XV.
<i>Albimanis</i>	XVII.
<i>Lugduno</i>	X.

40

Colonia Trajanam esse vicum nunc prope Clivos opidum, nomine *Kellen*, supra in Gugeris demonstratum est: *Arenatium* vero in adversa fuisse ripa opidi *Arnhem*, jam antea hoc ipso capite ostensum. Inter *Kellen* & *Arnhem*, XVI sunt millia passuum. unde conjicio, in 50 itinerariis XI millia fuisse posita inter *Arenatium* & *Burginatum*. quae librarius postea corripuit in VI. *BURGINATIUM* igitur V millibus à Colonia Trajana, XI autem ab *Arenatio* distitum, haud dubie fuit extra Batavorum insulam, in laeva Vahalis ripa, CIO passibus supra vicum *Bimmen*. Extra insulam fuisse, ex Marcellini quoque lib. XVIII perspicitur; ubi haec leguntur, de Iuliani praedicta expeditione in Francos, citeriorem Rheni ripam obsidentis: *Civitates occupatae sunt septem; Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesima, Nivesio, Bonna, Antennacum, & Bingio.* Vbi idem locus adpellatur *QUADRIBURGUM*; aut hoc certe vocabulum vitiosum & à voce *Burginatum*. nam eundem esse locum, ordo reliquorum

quorum indicat. Iulianus autem in insulam non transit: sed hanc Salios tenere passus; ut patet ex Marcellino ac Zosimo.

Locus AD DUODECIMUM videtur esse idem, qui VADA Tacito, nunc verò in adversà ripà, ex antiquo vocabulo dicitur *VVageningen*. nam spatium inter *Rhenen* & *Arnhem* in tres partes si dividas; unam ex his occupabit intervallum inter *Rhenen* & *VVageningen*; reliquæ duæ hinc erunt ad *Arnhem* usque. In tabulâ autem inter *Grinnes* & *Duodecim* VI numerantur millia passuum. hinc igitur bis VI ad *Arenatium*, facient XII.

FLETIO in ulteriore, ut *Arenacum*, *Vada*, & *Grinnes*, hodiè conspicitur ripâ, medio ferè situ inter opida *Vtrecht* & *VVoerden*, vicus vulgari vocabulo *Fleeten*, sive *Vlueten* dictus: in hoc enim vocabulo V consonans incolis sonat F; & *ue* diphthongus quamproximè ad *ee* vel *ö* reliquorum Germanorum accedit.

A dicto vico *Flucten*, millia sunt V & passus 10 ad opidum *VVoerden*. In tabulâ, inter *Nigrum pullum* & *Lauros* falsò V scripta sunt millia. quæ ego inter *Fletionem* & *Nigrum pullum* ab auctore notata fuisse iudico. unde *NIGER PULLUS* hodiè est opidum *VVoerden*.

Hinc locus, qui in tabulâ est *Albamanis*, & apud Antoninum *Albimans*, sine dubio nunc est vicus *Alphen*. è cuius vocabulo antiquum verumque nomen fuisse à doctis viris conjicitur *ALBINIANA*.

Inter *Alphen* & *Leyden* VIII sunt millia passuum. duo igitur millia, in utroque itinerrario, inter *Albiniana* & *Lugdunum* abundant. Medio situ tabula locum habet, cui nomen *MATILIO*. is hodiè, ædificiis vacuus, adversum in ulteriore ripâ prospicit vicum *Coudekerke*.

PRÆTORIUM AGRIPPINÆ nunc esse vicum *Roomburg*, prope *Lugdunum*, jam antè dictum est. Hujus rei argumenta validissima sunt tria. primum est in ipso vocabulo loci; quod Romanum nomen apertè clamat; conditumque à Romanis olim locum, manifestò testatur. alterum est in loci situ, ac distantia à *Lugduno*; quæ sic demerenda est: In itinerariis X numerantur millia passuum inter *Lugdunum* & *Albiniana*. spatium soli inter *Leyden* & *Alphen* in X portiones si secueris, parum admodum aberit, quin Romanoburgio duæ decimæ, id est, duo millia passuum convenient. Distat autem is locus à *Leydâ* paullo amplius passibus CIO. Pro tertio, ac omnium maximo argumento, sunt inscriptiones lapidum antiquæ, aliæque antiquitatum Romanarum reliquæ innumeræ, superioribus annis heic erutæ: quarum imagines apud *Hadr. Junium* & *Petr. Scriverium*, in antiquitatibus *Batavici*, reperiuntur. Mihi etiam quondam pars earum, eodem in vico & passim in agro dispersa, visa est. De cognomine *Prætorii* idem sentio, quod *Marcus Vellserus*. cuius verba huc adscribere haud pigeat. Is igitur in explicatione quarumdam schedarum dictæ tabulæ, his ex *Taciti* *annal. XII* præmissis: *Agrippina* (Claudii imperatoris uxor) quò vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in opidum *Vbiorum*, in quo genita erat, *veteranos* coloniamque deduci imperat; cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Ego hanc, inquit *Vellserus*, *ambitionem in Colonia* & hujus *Prætorii* nomine valuisse sentio. Neque tamen valde ambigo. *Prætorium* etiam ad *Agrippinam Germanici filiam* pertinere. Certo fortassis consilio *Bataviam* ostentationi delegit imperiosa & sagax mulier, quò apud illam gentem *venerationem* auget, ex quâ *Augustorum Augustarumque corporis custodes*. Scilicet ambiguus planè atque incertus est hujus *Prætorii* conditor. illud tamen silentio prætermittendum haud censo; si *Agrippinarum* alterutra, sive *Claudii* sive *Neronis* uxor, *Prætorium* hoc struxit, quò vim suam atque magnitudinem sociis nationibus ostentaret; certè non agraesti opere, nec humili atque exiguâ formâ, sed magnitudine Romanâ condignum struxit: quod & tabula itineraria attestatur; in quâ eodem picturæ genere notatum est, quo aquæ calidæ passim per provincias Romanas in eadem tabulâ designantur. Istiusmodi operis *Prætorium* si fuit; miror sanè, nullam ejus apud *Tacitum* in rebellionem *Batavicâ* fieri mentionem. nam & hoc haud dubiè *Batavi* *Caninefatesque* expugnassent, ut bina castra infra sita; aut *Romani* incèdissent, ut duo castella juxta dicta castraposita. Quapropter magna mihi hinc oritur dubitatio, an ulla dictarum *Agrippinarum* id condiderit. nec tamen dispicio, unde nomen id post eas adeptum sit. nisi fortè aliæ quoque post *Neronis* uxorem fuerunt *Agrippinæ*. At potuit equidem hoc *Tacitus* sub castelli nomine intellexisse. Ceterò lapidis inscriptionem, qui *Armamentarii*, per *Severum Aureliumque* instaurati, meminit, suprâ exhibui. hunc in vico *Romanoburgio* repertum testantur, ut antè reruli, *Cornelius Aurelius* & auctor magni *Chronici* *Hollandiæ*, unde docti viri conjiciunt, *Romanoburgii* quondam fuisse illud *ARMAMENTARIUM XV COHORTIS VOLUNTARIORUM*;

quod vulgus scriptorum ostio Rheni tribuit. Ac sanè longè aptius Romanoburgio congruit; ut qui locus in mediterraneis positus. Et nihil magis inter se convenit, quam *Prætorium & Armamentarium*, quieto in loco, extra castra posita. Antiquissimam hujus esse originem, satis apertè ex eo colligitur, quòd jam Severi imperatoris tempore vetustate collapsum fuit; quum tamen Romanæ fabricæ firmissimo opere constiterint; ut patet ex antiquissimorum passim monumentorum reliquiis. De interitu cum prætorii, tum armamentarii, nihil habeo quod adferam.

Porro apud Antoninum, inter *Carvonem & Albiniana*, duo recensentur loca, quibus vocabula *Mannaritia & Trajecto*. *MANNARITIUM* nunc esse vicum *Maurick*, ad Rheni ripam, xv millibus passuum supra opidum *Vtrecht*, nomen simul ac situs, inter vallumque indicant. *Carvonem* nunc esse *Grave* opidum, ex tabulâ etiam postea patebit. ab hoc ad opidum *Arnhem* xvii sunt millia passuum: totidemque ad vicum *Maurick*. quapropter apud Antoninum, in utroque spatio, v corruptum est in x.

TRAJECTUM nunc esse *Vtrecht*, itidem nomen, situs ac locorum intervalla ostendunt. sunt quidpe hinc, ut antè dictum, ad vicum *Maurick*, xv millia passuum: Lugdunum verò xxvii. Vnus refert, ex antiquis Romanorum scriptoribus, Antoninus: cui vetustatis memoriam omnem debet. Ejus tamen ævo haud magnietiamdum fuisse momenti, mentionem facit nullam. De Antonio, item de Cæsare, quasi primis hujus urbis conditoribus, quæ Hortensius ac Junius sine auctoribus nugantur, ea ipsa manifestè produnt, historias Cæsarianas neutrum satis perspexisse. nam in Batavorum fincis neque Cæsarem, neque quemquam legatorum ejus cum milite penetrasse, alibi demonstratum verò nullas fuisse Batavis urbeis, nullaque opida in insulâ, ne Taciti quidem ævo, jam antè satis ostensum est. Ceterum Beatus Rhenanus nescio quò mentem intenderit quum *Trajectum* Antonini, *Masetrict* opidum ad Mosam interpretatus sit. quid namque *Arenacum* à Lugduno tendenti transitio est per *Masetrict*? Scilicet Rhenanum decepit, quòd hanc quoque urbem Sigebertus Gemblacensis, alique posterioris ævi scriptores, sæpius *Trajectum* adpellant. Opidum *Vtrecht* Latinorum vulgo hodiè dicitur *Vltrajectum*; vocabulo ex dicto Sigeberto desumpto. is enim in chronographiâ suâ res sub Iustiniano imperatore, an. 10cxvii, gestas referens: *VVilbrordus*, inquit, à Sergio Papâ Clemens agnomatus, & ad prædicandum genti Frisonum episcopus consecratus, ex dono Pipini principis sedem episcopalem statuit in loco *Vultaburch*; qui nunc *Vltrajectum* dicitur, à nomine gentis *Vultarum & Trajecto* compositum, quasi *Vultarum* opidum. nam *Trajectum* lingua Gallicâ opidum dicitur. Quæ ipse Sigebertus à Bedâ habuisse videtur. hic quidpe, de gestis Anglorum lib. v, cap. xii, de eodem loquens episcopo Clemente, quem *VVilbrordus* adpellat; *Donavit autem ei*, inquit, *Pipinus locum cathedræ episcopalis in castello suo illustri, quod antiquo gentis vocabulo VViltaburg, id est, opidum VViltorum, lingua autem Gallicâ Trajectum vocatur*. Verùm si vox *Trajectum* significat opidum; quomodo hic locus apud Antoninum opidum adpellari potuit, sine nomine proprio, aut adjectivo; quum innumera fuerint per omnem Galliam opida? aut quomodo ipse Sigebertus opidum *Masetrict*, *Trajectum* adpellavit, id est, opidum, sine peculiari vocabulo? denique quomodo istius opidi ad Rhenum nomen Romanos latere potuit; qui etiam tum ripam hanc castris atque militibus Antonini ævo tenuerunt; *Vultarum* sive *VViltorum* gente nullâ cognitâ? Certè vox *Trajectus*, à Romanis loco indita, nihil heic, nisi verum fluminis *Trajectum*, seu *transmissum* indicat. nec heic solùm; sed ubicumque opidorum, pagorum, vicorumque nomina in *trecht*, sive *drecht*, seu *tricht*, terminata reperias. hæc quidpe semper fluminibus aliisque aquis adposita. Quocirca Junius etiam haud modicè erravit, celebrem Hollandiæ urbem, cui vulgare vocabulum *Dordrecht*, Latine adpellandam censens *Durodrechtum*; quasi *Duri* (fabulosi cujusdam & commentitii hominis) *Forum*. *drecht* enim interpretatur *forum*, sive *locum, ubi mercatus celebrari consueverunt*. In annalibus hujus urbis fit mentio amniculi cujusdam *Dorii*, sub incensibus urbis quondam labentis. ab hujus haud dubiè vocabulo locus adpositus cognomentum accepit, quasi *Dorii* sive *Duri Trajectus*. At quantum fidei Sigebertus alique istius sæculi scriptores mereantur, vel ex uno illius exemplo cognosci potest. *Civitatem, ait, quam Antoninus Pius cum filio Aurelio condiderit, & Sommonobriam ab adjacente flumine appellaverit, Gratianum imperatorem sub dominio manseratam, mutato nomine, Ambianis ab ambitu fluminum fecisse vocari*. Quod, quæso, hoc ipso magis nugatorium commentum? quæ fabulæ magis aniles? *Samarobriga* Ambianorum gentis caput est apud Ptolemæum: antiquissimam principemque fuisse ejus gentis urbem, in quâ Cæsar Julius hiemavit, clarè ex hujus commentariis de bello

de bello Gallico cognoscitur: Cicero quoque ejus meminit in epistolis. Ecquid igitur Sigeberto potius credam; qui ab Antonino demum conditam ait, nomineque *Sommonobria* signatam? Haud opinor. Simile igitur huic est illud de *Vtrajecto*. Nec illud quidem Bedæ crediderim, nempe *VViltaburg* & *Trajectum*, esse unum eundemque locum. nam *VViltaburg*, illustre Pipini castellum, haud dubiè is locus est, qui nunc etiam III millibus & 100 circiter passibus supra opidum *Vtrecht* situs, vulgò *VViltenburg* indigetatur. ubi multa suâ ætate antiquitatis rudera effossa, testatur Iunius. Hinc ego suspicor, quum locus ille tam propè esset *Trajectum* opidum, (ubi sedem episcopalem, Pipini concessu, statuit Willibrordus) natum esse Bedæ errorem, uti is in ipso castello *Wiltenburg* sedem

10 episcopo concessam existimaret. Ceterum obliquus equidem casus apud Antoninum legitur *Trajecto*. unde nominativus formatur *Trajectum*; quemadmodum apud Bedam ac Sigebertum legitur. Sed quam vitiosè ac barbarè pleraque vocabula in itinerariis istis antiquis perscripta sint, cuius animadversu facillimum est. Nihil igitur mirum, si etiam Beda, 000 circiter annis posterior Antonino, barbarè id opidi vocabulum, sive ex Antonini itinerario, sive ex communi sui etiam sæculi usu, protulit. Verum certè vocabulum, loco à Romanis inditum, fuit *TRAJECTUS RHENI*; masculino genere, quartâ declinatione. Sed hunc locum trans Rhenum fuisse in Frisiorum agro, tribus maximè argumentis inductus credo. quorum primum est, quòd hodièque potissima urbis pars in dextrâ ripâ est sita: alterum, quòd Willibrordus Frisus impositus fuit episcopus;

20 quorum fines numquam fuere cis Rhenum. tertium est, quòd *Flerio* etiam in eodem itinere trans Rhenum est.

Atque hætenus de dextro itinere, quod per ripas Rheni actum est. nunc ad lævum transeo.

CARVONEM esse nunc lævæ Mosæ amnis ripæ opidum *Grave*, cum nomen, & duo æqua intervalla, quæ apud Antoninum inter Arenatum & Carvonem, & inter hunc ac Mannaritium ponuntur, indicant; tum reliquorum, ejusdem itineris in tabulâ, locorum explicatio confirmabit. Sed *Carvo* nihil ad Batavos pertinet: quia citra Mosam, in Menapiorum finibus situs.

Inter opida *Nimwegen* & *Grave* VIII sunt millia passuum. haud faciliè igitur crediderim in tabulâ probos esse numeros, VIII millium inter Noviomagum & *CASTRÀ HERCULIS*, & XIII millium inter hæc & Carvonem. nec verò tam longè extra directam viam Castra ista sita fuisse potuerunt, uti XXI millia passuum iter per ea confecerit. Infra Noviomagum & Carvonem non fuisse, perspicitur ex eo, quòd eâ regione in eodem itinere occurrit *Leve fanum*, ut mox ostendetur. Supra verò dicta duo opida si locum constituere velis, qui VIII millibus ab illo, XIII verò ab hoc distet; incidet in vicum *Meer*, IV millibus à Colonia Trajanâ, totidemque à Burginatio distitum. quem non esse *Castra Herculis*, ipsa nimia vicinitas arguit. Inter Burginatum ac Noviomagum ea fuisse, à fluminis tamen ripâ remota, ex Marcellino simul, cujus verba supra citavi, ac tabulâ perspicitur. Vter numerus in tabulâ abundet, inter Carvonem Castraque Herculis, an

40 verò inter hæc & Noviomagum, haud facile dispectu est. ideòque locus certus Herculis Castris assignari prorsus nequit. Hoc tamen unum satis ex tabulâ ac Marcellino constat; inter *Grave* & *Nimwegen* ea fuisse, deflexo paullum itinere versùs Burginatum & Coloniam Trajanam.

LEVÆFANUM, seu rectius fortè *LEVÆFANUM*, nunc esse vicum *Leuwen*; *LAUROS* verò, nunc opidum *Leerdam*; cum nomina, tum tractus itineris, simulque intervalla locorum convincunt. nam à *Leerdam* ad *Leuwen* XVIII numerantur millia passuum; & hinc ad *Grave* XII. unde suspicor, numerum illum XVIII millium, qui in tabulâ vitiosè positus est inter Caspingium & Grinnes, pertinuisse ad intervallum quod est inter *Levæ fanum* & *Lauros*. inter Carvonem autem & *Levæ fanum*, X corruptum puto in V.

CASPINGIUM quoque nunc esse arcem *Giessenburg*; & *TABLA*, sive *TABLAS*, vicum *Abblas*; nomina juxta, & itineris tractus, nec non locorum intervalla indicant. A *Leerdam* ad *Giessenburg* millia hodiè numerantur X: & hinc ad *Abblas* VII. unde colligo, numerum XII millium, qui mendosè in tabulâ scriptus est inter *Lauros* & *Fletionem*, spectare ad spatium quod est inter *Lauros* & *Caspingium*. inter hoc verò & *Tablas*, V vitiatum judico in X.

FORUM ADRIANI, ex vocabulo, atque itineris ductu, haud dubiè nunc est vicus *Voorburg*: in cujus vocabulo V consonans sonat F, quasi *Foorburg*.

A vico *Abbas* XVIII millia passuum si progrediare versùs dictum vicum *Foorburg*, incidet in opidum nunc lectissimum, vulgari vocabulo *Delft*, fossæ Corbulonis, quæ hodiè à Lugduno hucusque adpellatur *de Vliet*, sive *Fliet*, impositum. hoc igitur cum ex itineris ductu, & intervallo à Tablis, tum ex fossæ, cui impositum, vocabulo, sine dubio antiquum illud est *FLEVIUM*. sic enim castellum quoque *Flevum* extremo Rheni ostio adpositum, ab ipsius ostii vocabulo, quod etiam nunc vulgò dicitur *het Flic*, nomen habuit. In tabulâ igitur corruptè scriptum est obliquo casu *Flenio*, pro *Flevo*. Rectè tamen etiam idem locus à dicto fossæ nomine *Fliet* adpellari poterat *FLEPIO*; quemadmodum à simili argumento alius, inter Trajectum & Nigrum pullum ille locus, qui nunc dicitur *Fleuten*.

Atque hæc ferè sunt opida, castella, ac vici Batavorum, quorum nomina in veterum auctorum monumentis notata. De duobus vicis, quorum alter *Cattovicum maritimum*, alter *Cattovicum ad Rhenum*, vulgò *Carwyk op see*, & *Carwyk op Rhyn*, à Cattorum nomine, quia horum progenies Batavi, cognominati putantur, lubrica admodum conjectura est. certè in *Cattio* Selandiæ, item in *Cattovico* ad Mosam, falsam omnino esse, supra demonstravi.

Ceterò *SACRUM NEMUS* in Batavorum finibus memorat Tacitus, historiar. IV, his verbis: *Civilis* (rebellionem & arma in Romanos meditans) *primores gentis*, & *promptissimos vulgi, specie epularum, sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac latitiâ incaluisse videt, à laude gloriâque gentis oesus, injurias & raptus & cetera servitii mala enumerat*. Plerique rerum Batavicarum scriptores *nemus* hoc interpretantur silvulam Hagensem. quidam etiam locum, qui, Lugdunum inter Hagamque, vulgò nunc dicitur *Schakenbosch*, paucis quibusdam arboribus juxtâ sitis; unde loco vocabulum: *bosch* quidpe Germanis *silvam* significat. Verùm horum ego opinioni haud temerè accesserim. etenim *humilis*, ut inquit Tacitus, & *palustris insula*, antequàm fossa Corbulonis aliæque postmodum fossæ agerentur, quum oceani æstibus hæc maximè parte, oceano proximâ, crebrò oppleretur; arbores solo productas his aut elutas, aut omnino, ne producerentur, impeditas fuisse, credibile est. Neque verò probabile, *Civilem*, rebellionem popularibus svafurum, consiliaque de invadendis Romanorum castris, militibusque interficiendis, capturum, locum castris propinquum, & ob id secretioribus consiliis alienum, dilegisse. At caput totius gentis, sedemque, sive domicilium *Civilis*, fuisse opidum *Batavorum* extra insulam, quod nunc vulgò *Batenburg* nuncupatur, supra ostensum est. in quem locum *primores* quoque gentis, quoties de publicis negotiis consultandum decernendumque foret, convenisse veri simile est. Prope hunc igitur *nemus* illud *sacrum* fuisse, haud ineptè fortassis conjecerim. & quia dictum *Leve sanum* v. i. haud amplius millibus passuum à Batavoburgio distat; *nemus* hoc deæ *Leve* *sacrum* fuisse adfirmare ausim. Magnæ celebritatis his in oris fuisse numen *Leve*, (quæcumque dearum ea fuerit) patet inde quòd & alia loca ab ejus nomine cognominata sunt; ut arx hodiè *Levendael*, quasi dicas *Leve vallis*, trans Rhenum prope Grinnes; & alia arx *Løvensteyn*, quasi dicas *Leve saxum*, ad Vahaliss nunc Mosæque confluentes.

CAP. XXXVII.

De finibus GERMANIÆ CISRHENANÆ.

ACTENUS igitur Germanicæ originis populos, qui antiquitùs Rhenum transgressi, Galliæ Belgicæ maximam partem obsederunt, summâ, quantum ejus fieri potuit, curâ explicuimus: additis nonnullis etiam Gallorum populis; quorum agros ideò curatè describendos putavimus, partim quia olim dictis Germanis fuère contermini, partim quia nunc Germani ea loca tenent. Ceterùm de antiquis illis Germanis in Galliâ, sic Dio lib. LIII: *Κελτῶν πλεσ. ἔς δὴ Γερμανοὺς καλεῖσθαι, πᾶσιν τῶν πρὸς ἑαυτοὺς Κελτικῶν κατὰ γῆν, ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ ὀνομάζουσιν ἐπισημαίνοντες τὴν ἑαυτῶν καὶ τῶν πρὸς ἑαυτοὺς ἑσθλῶν καὶ τῶν πρὸς ἑαυτοὺς ἑσθλῶν*. id est: *Celtarum quidam, quos Germanos vocamus, quum omnem Galliæ regionem, quæ Rheno adjacet, occupassent, effecerunt, uti ea GERMANIA vocaretur: superior, quæ à Rheni fontibus incipit; inferior, quæ ad oceanum Britannicum usque porrigitur. En, ἐπισημαίνοντες ὀνομάζουσιν Γερμανίας*, id est, *effecerunt, vel, in causâ fuerunt, uti Germania adpellaretur*. ergo certum est, non ipsos Germanos sic adpellasse. Quis igitur? An Galli? At cur hi suam ipsorum terram, unde vi à Germanis expulsi fuerant, in horum gratiam magis, quàm odium, adpellarent Germaniam? Vix probabile sanè. Romanos demum, postquàm in varias devictam Galliâ distinxerunt provincias, ex his Rheno proximam